

Cigány nők kettős elnyomása Magyarországon a hétköznapokban

Demsa Andrea

Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék
harmadéves szociális munkás hallgató
e-mail: demsaandi@hotmail.com

Kulcsszavak: cigány nők, kettős elnyomás, kettős mérce, gender, feminizmus, tradíció, multikulturalizmus, esélyegyenlőtlenség, etnosztereotípa

Összefoglalás

Bevezetés: Demokráciában élünk, ami attól is más és jobb, mint a diktatúra, hogy szabadságjogokra épül, arra az elképzelésre, hogy mindenkinek lehetővé kell tenni, hogy szabadon dönthessen saját élete felől, addig, amíg ezzel másoknak nem árt. Úgy véljük, szükséges beszélni erről, mert mindenkinek, így a cigány nőknek is joguk van ahhoz, hogy önmagukért, egyénként kibontakozhassanak, és ne a hagyományos tradicionális és nemi szerepek szerint éljenek, és ekként ítéljük meg őket, tovább erősítve az amúgy is jelentős etnosztereotípiákat velük kapcsolatban.

Céltűzés: Kutatásunk célja az, hogy bemutassuk: létezik a nők kettős elnyomása a cigány közösségekben, és ez egy olyan valós, megvitatásra érdemes probléma, amellyel a cigány nők nap, mint nap szembesülni kénytelenek. Arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy milyen roma társadalmi réteget érint ez a fajta elnyomás. A romák is többféle közösségben (oláh, beás, romungró, gábor-cigányok stb.) élnek, többféle tradíciót követnek, és önmagukban is rétegzett társadalmi csoportokban élnek. Kutatásunkban azokat az összefüggéseket is feltártuk, amelyek választ adnak arra, hogy mik azok a gender meghatározottságú folyamatok, illetve tradicionális kulturális mechanizmusok, amelyek egyenlőtlenséghez vezetnek férfi és nő között a cigány etnikum körében, ezzel létrehozva azt a negatív státuszt, amit a „kisebbségek kisebbsége” fogalmának szoktak nevezni, és véleményem szerint nagyon találó szóhasználat a cigány nőkre is.

Módszerek: Kutatásunk módszerül az interjúkészítést választottuk. A félig strukturált interjúkat főként Kalocsán és Miskén vettük fel, ahol fél-szegregátumban élő roma nőket kérdeztünk meg. Ezen kívül megkérdeztük felsőoktatásban tanuló és diplomás cigány nők véleményét is. Összesen 20 interjút készítettünk.

Eredmények: Megfigyeléseink, és az interjúk elemzése alapján úgy gondoljuk, hogy beszélhetünk a cigány kultúrán belüli nemi szerepekből adódó elnyomásról, illetve szabadságkorlátozásról. Sok cigány közösségben a fiatal lányok, ill. nők „védelmezése” különös jelentőséggel bír, és ez a kulturális minta inkább korlátozásként értelmezhető (pl. nem mehetnek el szórakozni egyedül, a szüzesség megőrzése, mint védendő érték). Adódhat a párhuzam, analógia az arab világgal, ahol bizonyos társadalmi rétegekben akadnak még mindig olyan családok, ahol a szülők, főként az apa dönti el, hogy kihez menjen férjhez a lánya.

Következtetés: A válaszadók elkötelezettek a saját kultúrájukkal kapcsolatban. A vizsgált elnyomás mértéke függ a különböző roma csoportoktól. Gyakran azt tapasztaltuk, mint külső megfigyelő, hogy a beszélgető társaink nem látják magukat kívülről elnyomottnak. Elgondolásunk szerint ennek elsősorban az az oka, hogy az ún. gender-tudatos szemlélethez szükséges egyfajta tanultság és tudás, ami a vizsgálatok alapján többnyire hiányzik a nőknél. Sajnos még az első generációs értelmiségi roma nők is romantizálják a saját helyzetüket, és azonosulnak az elnyomó kultúrájukkal, így ez is mutatja, hogy mennyire fontos kérdés ez.

Bevezetés

Az etnicitás fogalmának a gendertudományok felől való megközelítése új kapukat nyit meg a cigány téma kutatásában is. Azt gondoljuk, hogy a témám önmagában is kényes, mert egyrészt évszázados tradíciókat sérthet, másrészt a gender tudományok újszerűsége szintén fenyegetést jelent a többségi kultúra felől is. Sajnos az állami intézmények, valamint a hivatalos értelmiségi diskurzus még mindig nem fordít elég figyelmet a hátrányos helyzetű csoportokhoz tartozó nőkre, így például a cigány nőkre sem. Nagyon kevés a velük kapcsolatos magyar nyelvű kutatás, főleg a cigány kultúra tabutémáit firtató állítások. Vélhetően nehezebb lehet megcélozni a verbálisan zárkózott cigány etnikumot, ezen csoportokon belül is annak nőtagjait, tabu témának számító kérdésekkel. Ezek olyan „szemérmetlennek” ítélt kérdések, melyeket családon belül sem beszélnek meg.

A szociális munka és a szociálismunkás hallgatók számára egyaránt fontos annak az ismerete, hogy mit akarnak maguk a cigány nők, ők hogyan látják saját helyzetüket, hogyan gondolnak a nemi szerepekből adódó szabadságkorlátozásaikra, és mi a véleményük az esélyegyenlőtlenségről. Szükséges annak a tudása is, hogy a cigány férfi családon belüli, illetve a tágabb közösségen belüli domináns helyzete hogyan viszonyul a többségi társadalom férfi dominanciájához, és a tradíció tényleg annyira erős-e, mint ahogyan azt véljük, vagy csak egy megtévesztő tételezés? Fontosnak tartjuk leszögezni, hogy a kutatással nem volt célunk az, hogy minden roma férfit bántalmazóként azonosítsunk, hiszen a patriarchális kultúra nem csak személyek általi elnyomást jelent, hanem intézményesült, szocio-és ökögazdasági elnyomásról van szó.

Roma nők kettős elnyomása

Kutatásunkban a roma nők helyzetét feminista és gender szempontból kívánjuk megközelíteni. Számunkra ez a megközelítés az egyetlen, amivel azonosulhatunk, és véleményünk szerint a többségi társadalomban élő nők és a roma nők helyzetét is le lehet írni ily módon. Számos hazai elmélet és gyakorlati szakember tudományos munkája egyre tágabbra nyitja azt a nézőpontot, amelyből kritikusan szemlélhetjük a nőket ért intézményesült elnyomást.

Roma nők kettős elnyomásán azt értjük, hogy egyfelől elnyomja őket a többségi társadalom

intézményesült uralma, másfelől saját tradicionális kultúrájuk is, amennyiben fenntartja a kettős mérce elnyomó kultúráját. Posztmodern korban élünk, melyben minden megkérdőjelezhető, így a tradíciók létjogosultsága is. A multikulturalizmus problematikája rávilágít, illetve felvetheti azt a kérdést, hogy vannak-e a különböző kultúráknak olyan aspektusai, amelyek beleillenek a posztmodern európai és észak-amerikai kultúra szövetébe. Senki nem tud kinézni a kultúrája mögül, ezért a tolerancia fogalma megkerülhetetlen, ha civilizációkról beszélünk, de ez nem jelenti azt, hogy a kultúrák és a tradíciók egyenértékűek (Huntington, 2008). Mindig elfogultak vagyunk, és leszünk a saját kultúránkkal kapcsolatban. Azt gondoljuk, hogy Magyarországon a legélesebb kulturális határvonal, illetve elhatárolás a többségi kultúra és a roma kultúra között van. A kulturális különbözőségek valóságos társadalmi problémát jelentenek a roma kultúra tekintetében. A „normatív”, fehér többségi társadalom kultúrájához képest olyan értékeket vonultat fel a roma kultúra, melynek néhány szegmense kérdéseket vetett fel bennünk arra vonatkozóan, hogy mennyire van ma a posztmodern korban létjogosultsága olyan tradicionális értékeknek, amelyek „de facto” még ha sokszor csak elméletben is, de individuumok elnyomásán alapulnak. Kell-e tolerancia, vagy támogatás a tradicionális kultúra irányába, amely olyan értékeket kíván fenntartani, amely a női test kontrolálásán és a személyes szabadság hétköznapi, szinte láthatatlan elnyomásán alapszik. Véleményünk szerint nem kell. Láthatóvá tenni, feltárni szükséges, hiszen amikor még az első generációs értelmiségi roma nők is romanticizálják a saját helyzetüket és azonosulnak a saját elnyomó kultúrájukkal, ebből látszik, hogy milyen fontos kérdés is ez. Itt ellentmondás látható. Ilyen erővel bírna a saját kultúra, hogy még több éves tanulás sem bírja felülírni az alapattitűdöket ezzel kapcsolatban? Nem képzelhető el nagyobb ellentmondás, kibékíthetetlen ellentét, mint a gender-elméletek és a tradicionális roma kultúra találkozása. Még a „normatív” fehér kultúra sem fogadja el, illetve gyanúsán tekint a gender megközelítésre, hogy várhatnánk el, hogy a roma kultúra bizonyos szegmensei rezonáljanak egy ilyen mai elméleti megközelítéssel. Ugyanakkor nem tudjuk elképzelni, hogy milyen más elméleti keretbe tehetnénk a roma nők feltételezett kettős elnyomását, mint a feminista és gender elmélet. Tanulmányaink alatt kezd világossá válni, hogy a szűkebb szakterületen a szociálpolitika sem tud mit kezdeni ezzel a megközelítéssel, ahol csakis szerepeiken keresz-

tül, viszonyulásaikban (és ez duplán igaz a roma nőkre) értelmezhetők, tehát nem individuusként tekintenek rájuk, hanem funkciójuk által közelítik meg őket (pl.: a nő domináns funkciója a reprodukció). Tapasztalatunk, hogy a romákról egyfelől egy túlidealizált, romanticizált, leegyszerűsítő pozitív kép is van „forgalomban”, másfelől pedig stigmatizált etnikumként élünk velük együtt. A normatív többségi társadalomnak nincs egységes képe a romákról, ami nem baj, csak ez a nagyon szélsőséges, kétpólusú megítélés nem szerencsés. Egyfelől úgy látjuk, hogy van a romanticizált, feminizált, zenei tehetséggel megáldott sztereotíp roma kép, másfelől pedig a mélyszegénységben élő nagyon negatív asszociációkra épülő roma felfogás. Képmutatás a normatív fehér társadalom részéről, ha ilyen szélsőségesen ítéli meg ezt az etnikumot, ugyanakkor képmutatónak tűnik a roma kultúra is, mert kettős mércét alkalmaz, nem-csak a nő-férfi viszonylatokban, hanem a normatív többségi társadalommal szemben is. Úgy véljük, hogy valójában megszűntek azok a tradíciók, amelyek valaha kialakították kultúrájukat. Ezt ők is tudják, de valamilyen romanticizált elképzelés szerint ragaszkodnak ennek fenntartásához, holott a valóság-alapja kiüresedett, és megítélésünk szerint az etno-biznisz tartja fenn a tradicionális nyilvános képét. A kiüresedett hagyományokat nem kell támogatni. Természetesen nem gondoluk, hogy a tradicionális roma kultúra minden eleme kiüresedett, de a nőkre vonatkozó tradíciókat el kell vetni a posztmodern korban, mert létük semmilyen emberjogi szempontból nem igazolható és nem alapozható meg. Heller Ágnes (Heller, 1990) filozófus szerint a nyugat-európai kultúra két végső értékre alapoz: az életre és

a szabadságra. A témával való behatóbb foglalkozás során az lett a végső tapasztalatunk, hogy ez utóbbit, a szabadságot veszik el a roma nőktől, és ez elfogadhatatlan.

Kutatásról

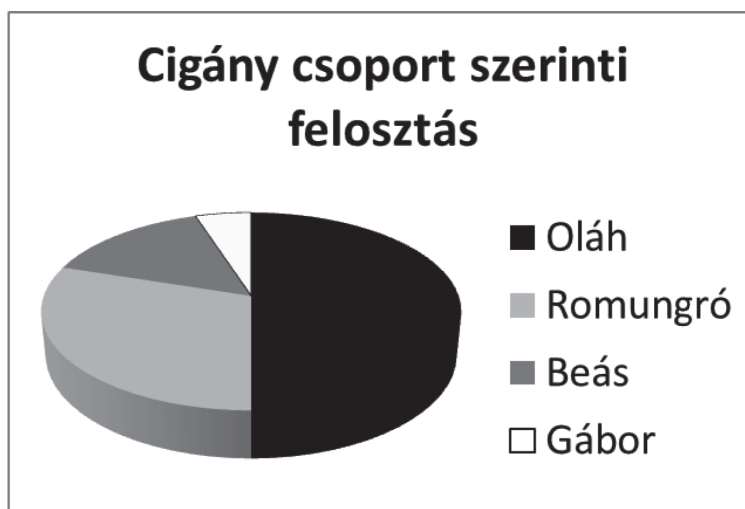
Kutatásunk módszerül az interjú műfaját választottuk, amelyen belül strukturált interjúkérdésekkel dolgoztunk. Az interjúk egy részét a lakóhelyként személyes kötődésű Miske faluban, a továbbiakat Kalocsán, illetve Drágszéken és Apátfalván vettük fel, ahol többnyire félig szegregált környezetben élő roma nőekkel beszélgettünk. Több interjú készült olyan roma nővel, akik különböző felsőoktatási intézményekben tanulnak több éve és értelmiségi pályára készülnek, illetve egy, már értelmiségi pályán dolgozó roma is választ adott a kérdéseinkre. Ez utóbbi válaszadók döntő többsége a személyes ismerősök köréhez tartozik, akikkel az interjú a Szegedi Keresztény Roma Szakkollégiumban készült, ahol a megkérdezettek és a tanulmány készítője jelenleg is élnek, mint egyetemista kolléga, immáron harmadik éve.

Összesen 49 kérdéssel dolgoztunk, és a kutatás során húsz interjút vettünk fel. A kérdéseket 6 kisebb blokkba soroltuk: Munka/tanulás, Család/magánszféra, Kapcsolatok, Szabadidő, Autonómia és ún. Záró kérdések.

Az 1. ábra a válaszadók életkorát, családi állapotát és iskolai végzettségét mutatja be, a 2. ábra pedig a cigány csoportok szerinti besorolásukat.

Kor, családi állapot és iskolai végzettség megoszlása		
Kor:		13-56 év
Családi állapot:	• Hajadon:	9 fő
	• Házass/élettársi kapcsolat:	7 fő
	• Elvált:	3 fő
	• Özvegy:	1 fő
Iskolai végzettség:	• 8 ált. vagy kevesebb:	11 fő
	• Szakmunkásképző:	3 fő
	• Gimnázium/szakközépisk.:	4 fő
	• Egyetem/főiskola:	2 fő

1. sz. ábra: A megkérdezettek kor, családi állapot és iskolai végzettség szerinti megoszlása

2.sz. ábra: A válaszadók cigány csoport szerinti megoszlása

„A nőnek túrnie kell”

A kutatásunk alatt az ismerősök körében sokan támadtak azzal, hogy mit akarunk a cigány nővel, hiszen „belőlük is többféle van”, és „nem lehet homogén csoportként kezelni őket”. Ez valóban így is van, hiszen nem létezik homogén cigányság, ugyan úgy, ahogyan homogén magyarság sem. Már a dolgozatunk bevezetésében szó volt róla, hogy a cigányság nagyon sokszínű (kulturálisan, nyelvileg stb.), és társadalmilag is rétegzett. Paradox módon a különbözőség vált a cigányság egyik „közös” tulajdonságává (a sok masszívan homogenizált sztereotípiá mellett természetesen). A különbségek okai már nem igazán szerepelnek a „mainstream” diskurzusokban, annak ellenére, hogy a cigányokat semmilyen értelemben nem tekinthetjük egy nemzetnek. A magyarországi cigányság különböző csoportjainak is megvan a maga „csoportidentitása”, amitől fennmaradtak évszázadok óta, ami összetartja őket (Rao, 1996). A kulturális sokszínűséggel vagy osztályozással már sokan foglalkoztak, ezért most nem térünk ki ezekre a tényezőkre.

Az ún. „cigány nő romantika” azt sejtetheti a többségi társadalommal, hogy a cigányok kultúráiban az ékköves koronával a fején férjhez menő nő egyfajta pozitívan kitüntetett státuszt tölt be a közvetlen környezetében, viszont a valóságban a cigány nő alá van rendelve az apjának, a férjének, illetve a fivéreinek, és meglátásunk szerint az egész családjának. A következőkben a cigány kultúrán belüli elnyomás tulajdonságait, annak megjelenési formáit kívánjuk szemléltetni, vagyis azt, hogy hogyan néz ki mindez ma, a mindennapokban. Fontos leszögezni, hogy az említésre kerülő szokásrendszereket nem minden csoport tudja magáénak,

ahogyan az interjúkból is kiderült és beigazolódt. A következő tradicionális mintákat meglátásunk szerint ma Magyarország legnagyobb számú roma csoportja, az oláh cigányok és az Erdélyből érkezett gábor-cigányok követik, illetve ők próbálják fenntartani ezeket az archaikus szabályokat.

Egyes cigány nőknek, akik még tartják a hagyományokat, gyermekként meg kell tanulniuk, hogy figyelembe vegyék a tisztátalan dolgokkal és az emberekkel szemben kötelező viselkedési szabályokat. A pubertás beköszöntével azonban olyan lény lesz belőle, aki maga is a tisztátalanság állapotába képes hozni másokat (Vidovics, 2015). Nem kérdés, hogy egy nő akkor tisztességes, ha szüzen megy férjhez, és kerüli a gádszókat (nem cigány férfiak). Az interjúk felvétele során arra a kérdésre, hogy: „*Volt-e már nem roma udvarlója?*”, a húsz megkérdezett nő közül 11-en azt állították, hogy volt már, 9 fő pedig azt a választ adta, hogy még nem. Ezt követte az a kérdés, hogy: „*Mit szólna a családja, ha egy nem roma férfivel élne együtt?*”, amire elgondolkodtató válaszokat kaptunk: nyíltan csupán csak 3 fő vállalta, hogy elutasítaná a családját. A többi 17 megkérdezett pedig azt állította, hogy elfogadná a családját. Itt meg kell jegyeznünk, hogy sok esetben ezeknél a családoknál inkább egyfajta beletörődésre kell gondolni, mintsem elfogadásra. A következő válaszokat emeljük ki:

„- *Nem volt. Nekünk tilos... Kitiltának...*” (Zs. 13 éves)

„- *Nem szólnak bele, hogy milyen származású, de haza nem vihetek senkit...*” (G. 25 éves)

Fiatal lányok esetében, ha szerencsések, akkor kísérővel, vagy idősebb fiú(!)testvér, rokon társaságában már elmehetnek szórakozó helyekre,

részt vehetnek a lakodalmak, keresztelők cigány bálók estéin. Bárhová mennek, figyelő szempárok kísérik, felügyelik mozgásukat, viselkedésüket. A férfi családtagok a nők minden rezdülését figyelik, ha szükség van rá, leállítják a rámenősebb fiatalembereket, illetve szóvá teszik a lánynak, esetenként a szülőknek is megemlítik, ha a lányuk „illetlenül” viselkedett (Vidovics, 2015). A személyes megfigyelések szerint neveltlenség tárgya lehet sokszor egy olyan, a többségi társadalom számára triviális dolog, mint egy négyszemközti beszélgetés, szóba elegyedés idegen, vagy akár nem közeli ismerős gádzsó férfiakkal, de ugyanígy csekély alkohol fogyasztása is. Ilyenkor a testvérnek kötelessége jelenteni a családfőnek az esetet, mint égbekiáltó bűnt. A beszélgetésekből az is kiderült, hogy ez a helyzet nem kedvez sem a lánynak, sem pedig az „örzójének”, hiszen hatalmas felelősséggel, és így stresszel is jár az állandó kontroll megkomponálása. Az egyik interjú alany ezt így fogalmazta meg:

„- *Elsősorban rajta vernék le, ha valami történné velem.*” (M. 18 éves)

Legfőbb dolog a tisztesség, a becsület megőrzése. Erről a következőképpen vallott egy általam megkérdezett oláh cigány édesanya:

„- *Én szeretném hajadonon férjhez adni őket. Igen, inkább menjen korábban férjhez, 17-18 évesen, de akkor legyen hajadon.*” (M. 34 éves)

Egy fiatal beás származású édesanya pedig érdekes módon a következőt mondta a téma kapcsán:

„-*Hát én nagyon sokszor mondtam a Barbinak (13 éves lánya), hogy én nem szeretném, ha úgy nőne fel, ahogy én. Én őt nem próbáltam úgy szabályozni, úgy fogni, mind annak idején én voltam. Tehát én nem akarom, hogy szüzen menjen férjhez a lányom, mint ahogy az én szüleim, vagy az ő szüleik, mint ez nálunk így volt. Én ehhez nem ragaszkodom abszolút, hanem éljen, és ráér férjhez menni. Nem kell az elsőhöz férjhez menni, tehát ha ő úgy érzi, akkor...*” (H. 32 éves)

Ahogy már fentebb is említettük, a lánynak szüzen kell férjhez mennie. Ezt kéri a tradíció, ezért is van a korai házasság. A menyasszony szüzessége minden esetben erénynek számít. Ha a szülők ellenzik a kapcsolatot, két eset lehetséges, vagy elzárják és eltiltják a lányt a fiútól, vagy a lányt a választottja „megszökteti”. A megszöktetett nő abban a periódusban, amíg nem jön vissza a szüleihez, egyfajta kitagadott pozícióban van. Az utóbbi esetben, ha később mégis visszahozza az udvarló a lányt, már

nem számít érintetlennek, és ez nagy szégyen a lányos család számára. A „lányszöktetés” gyakori még ma is. Általában akkor fordul elő, ha a szülők ellenzik a házasságot.

Általános napjainkban is, hogy a 14 év körüli fejlettebb, a romnyi (feleség) ideálhoz közelebb álló lányok már férjhez mehetnek. Innen eredeztethetők azok a negatív, magyar emberek által leggyakrabban használt jelzők, miszerint a roma nők „szabadosak” és „törvénytelenül, korán mennek férjhez”. Ad absurdum „cigány kurvák”, mert hamar mennek férjhez és fiatal fejjel vállalnak gyereket, ami a többségi társadalom számára megbotrántoztató magatartás. A cigányok sok esetben nem kötnek törvényes házasságot, csak már az első gyermek megszületése után. Ennek oka az is lehet, hogy 16 éves kor alatt ez hivatalosan megvalósíthatatlan lenne, de ettől függetlenül az olykor több milliós költségekig rúgó „cigány lakodalom” nem maradhat el. Ebben megint csak hatalmas ellentmondás fedezhető fel, hiszen egyes szülők egy esküvő kedvéért az anyagi biztonságukat is kockára teszik csak azért, hogy a cigány hagyományoknak megfelelőjenek. „Abban az esetben, ha 18-20 évesen még nem ment férjhez valaki, „vénlánynak” számít.” (Vidovics, 2015) Kortársai már asszonyok, esetenként több gyermekük született. Ilyenkor gyakori, hogy az általában sok gyerekes roma családokban „babycsöszként” vannak jelen a közösség életében. Az ilyen lányokat büszkének tartják, a férfiak és a nők is csipős megjegyzésekkel illetik, valamilyen szinten ki is nézik őket a csoportból, mert nem tesznek eleget a csoport elvárásainak. Ha pedig tovább tanulnak, akkor irigységből lesznek ellen-szenvesek a nőtagok körében, mert így fennállhat annak a „veszélye”, hogy ők viheti valamire. A „korosabb” nők, mivel a férfiak is korán házasodnak, nem valószínű, hogy hasonló korú párt találnak maguknak. Számukra általában az elvált, vagy özvegyen maradt férfiak körére szűkül ez a lehetőség, vagy a többségi társadalom tagjai közül választanak „magyar” párt maguknak.

Ennek azonban nagyon gyakran az a következménye, hogy a lány magára haragítja a családja tagjait, mivel a legtöbb tradíciót követő apa inkább szeretné, ha lánya roma férfihez, azon belül is a saját csoporton belüli emberhez menjen feleségül. Abból is sok konfliktus adódik, ha egy tradicionális oláh cigány családban nevelkedő lány egy beás fiút szeretne magának, aki az oláh cigányok körében deklasszálódtnak számít, bár az a meglátásunk, hogy ez a kulturális szembenállás a két fő csoport tagjai között az idő múlásával enyhülni látszik.

Előfordul még ma is, hogy a szülők választják ki gyermekük jövődöbelijét. De a legtöbb esetben ma már maguk a fiatalok kezdik el kialakítani a kapcsolatot, hagyják, hogy egymás iránti érdeklődésükről a szülők tudomást szerezzenek és áldásukat adják.

A lakodalom után a szigorú apai felügyeletet a férj veszi át, így a házasság tulajdonképpen semmiféle változást nem hoz az asszony számára. Elvárják tőle, hogy hűségét és ragaszkodását a férjének és férje családjának szentelje. A romnyi „alárendeltje” a férfitilágnak. „El kell viselni” a férfit, holtig ki kell tartani mellettük, ez a cigány törvény. Egy nőnek túrnie kell. Külső megfigyelőként megállapítottuk, hogy a nők kevesebbnek érzik magukat a férfiaknál. Arra a záró kérdésünkre, hogy „Ön szerint a férfiakat és nőket egyenlőnek lehet-e tekinteni ma Magyarországon?”, többnyire azt a választ kaptuk, hogy nem, és nagyon sokan a megcsalás példájával magyarázták azt. Egy oláh cigány nő a következőket mondta:

„- Én nem szeretem, ha engem egyenrangúnak sorolnak. Mint mondtam is, erkölcsileg, én nem. Nem is tenném, nem is tehetem, nem is illik, ez nagy piros betűk, hogy tilos. Én ezért ötet másként büntetném, másként vezetném le a dolgokat, adnám magunk között ezt a témát, én nem csinálnék belőle ilyen nagy nyilvánosságot, hogy én visszaadom. Nem, a nő nem egyenrangú a férfival.” (M. 34 éves)

Persze fordított esetben, ha a nő követ el megcsalást, hatalmas szégyent, megvetettséget von maga után, még a sorstársnők köreiben is. Romáknál nem gyakori a válás. Sok esetben a nők inkább túrnak, mert tudják, hogy elvált nőként már nem, vagy csak nagyon nehezen találnak új párt maguknak. Az adott csoporton belül, ha pedig már kisgyerekes anyukák, az még inkább arra ösztönzi őket, hogy maradjanak inkább benne az elnyomó, olykor megalázó házasságban. Még ma is vannak olyan közösségek, akiknél a válást követően a gyerekeknek az apával kell maradniuk, hiszen ő a dolgozó, családfenntartó személy a két fél közül. Az apa feladata, hogy eltartsa a családját. A gáborcigányoknál a nők egyáltalán nem is dolgozhatnak, míg a férfiak egy sokkal szabadabb világban élnek a mindennapjaikat, a gádzsók világában. A nőknek sok esetben marad a négy fal. A nőknek a férfiak dolgába nem szabad beavatkozni sem, az üzleti tárgyalásokon nem vehetnek részt, beleszólásuk nincs. Úgy illik, hogy a közös mulatságok alatt az asszonyok és a férfiak külön ülnek, a családlátogatáskor a nők külön vonulnak, mert nincs helyük a lovakról

és nőkről beszélő férfiak között (Bakó, 2009). Az interjúkban arra a kérdésre, hogy együtt eszik-e a család minden tagja a nagyobb összejövetelekkor, a következő válaszokat adták:

„-A család egy asztalnál, de ha jön vendég és több férfi van, akkor a nők külön esznek...” (Zs.13 éves)

„- Ha buli van, vagy nagy családi összejövetel, akkor van, hogy a nők külön ülnek, a férfiak külön ülnek...ha netalántán egy kis tánc van, na, akkor szólnak a nőknek...egyébként velük nem lehet még beszélgetni sem...” (E. 32 éves)

A válaszadóink közül 15-en azt válaszolták, hogy együtt, 5 fő pedig azt mondta, hogy külön esznek.

A már említett megcsaláskor gyakori még napjainkban is, hogy a férj, vagy a család férfi tagjai levágják a nők hosszú haját. A rövid haj viselése tehát szégyent jelent, nem szeretik a családtagok éppen ezért, ha egy nő megszabadulni kíván hosszú hajékától. Gyerekkorban a szülők, ameddig csak tudják, megpróbálják a mai napig is tiltani a haj rövidre vágását, színezését leánygyermekéknél. A nők, akikkel az interjúk készítették, a következőképpen válaszoltak arra a kérdésre, hogy ők levágnák-e hajukat, és ha igen, akkor hogyan viszonyulna ehhez a közvetlen környezetük, családjuk:

„- Nálunk, aki levágja a haját, az is ki van tiltva, nagy szégyen...” (Zs. 13 éves)

„- Kiakadnának. Egyszer levágtam a hajam, anyám kergetett a házban...” (T.25 éves)

„-100%-osan elleneznék, és kiakadnának... Amikor kicsi voltam, emlékszem, hogy minden egyes reggel befönték a hajamat egy, vagy két copfba. Még kiengedve sem lehetett a hajam, és mindig középen volt elválasztva. És az is nálam egy nagy harc volt, tehát nekem ez egy külön győzelem volt, hogy el tudtam érnit azt, hogy kiengedve legyen a hajam, és nem középen elválasztva. Komolyan mondom, ezt te nem tudod így elképzelni, hogy nálunk nagyon nagy tabu volt az is, hogy oldalt válasszam el a hajamat, vagy kiengedett hajjal menjek haza, mutassam apukámnak...de most már oké, megszokták, muszáj volt nekik. Amikor kislány voltam, mindig idiótán néztem ki középen elválasztott hajjal, főleg befönt fejjel szerintem, és valami olyasmit mondtak, hogy ha oldalra van elválasztva a hajad, az a ribancoknak van elválasztva úgy a hajuk, meg ilyenek, meg hogy az úgy kirívó, ha oldalt van elválasztva

a haj, de körülbelül azért, mert úgy jobban nézünk ki... És érted, ez így nekem negatív volt, hogy még egy ilyen kicsinyes dolgon is...” (M. 18 éves)

Cigánylányokkal való beszélgetéseinkből megtudtuk, hogy rossz néven veszik sok családban azt is, ha a lány kiszedi a szemöldökét, vagy kisminkeli magát. Bár ezek a szabályok szerencsére ma már enyhültni látszanak. Az idősebb korosztály még ma is kendőt hord, és a nő az alatt mer csak fésülni a férfiak jelenlétében, addig a mai fiatal roma korosztály már kiengedi a haját és festeti, inkább vállalva a családi konfliktusokat.

A vizsgálatba bevont személyeknek az autonómia kérdéskörén belül a következő kérdést is feltettük: „Megtörtént-e, hogy a szűk környezetben élő férfiak megtiltottak valamit, amihez Önnek nagy kedve lett volna?”. Erre a kérdésre a megkérdezettek pontosan a fele (10 fő) válaszolt igennel. Itt meg kell jegyeznünk azt, hogy sok esetben nem sikerült megteremteni az interjúztatáskor a négy szemközti, privát szférát. Volt, hogy jelen voltak férfi hozzátartozók is, akik bizonyára befolyásolhatták a válaszadást több nőnél. A férfi dominanciáról a következőket mondta két romungró válaszadó:

„A volt barátom nem engedte, hogy menjek ide, oda, amoda. Ő nem engedte, hogy legyen facebookom se. Hát az semmit sem engedett meg konkrétan. Egyedül a munkahelyre sem, és utána jött is értem, amikor végeztem, tehát elvitt, hozott...” (T. 25 éves)

„- Hát, ha van egy roma nő és egy roma férfi, akkor a cigány ember az másképpen viselkedik a nővel. Szóval megmondja neki, hogy mit csináljon, mármint most itt nem az értelmiségiekre gondolok, megmondja mit szabad, mit nem szabad, beleszól, leszólja. Szóval nem egyenrangú félként tekint rá... A romungrók között szerintem ez már annyira nincs meg. Tehát mi azért már elvesztettük ezeket a hagyományainkat, tradícióinkat, ez inkább az oláh cigányok körében van meg, és én ezt tapasztaltam is, amikor volt egy oláh cigány barátom, és én egyszerűen nem értettem azt, hogy ami nekem tök természetes, azt ő úgy gondolja, hogy nekem azt nem szabad megtenni. Mert én úgy gondoltam, hogy én ezt simán megtehetem, mert az előző barátomnál is simán megtehettem, aki romungró volt. Ő meg teljesen máshogy gondolkozott több dologban, és hiába értelmiségi, mert PhD hallgató, meg doktor, de hiába, mert ugyan úgy megvannak benne azok a gondolkodás módok, hogy én ezt nem tehetem meg, mer nő vagyok, vagy mit tudom én, nem vehetek fel egy ilyen ruhát (térd fölé érőt), mert én nő vagyok..

Hát nekem ne mondja meg, hogy én mit vegyek fel. Úgy gondolom, hogy amíg az én apám nem szól rám, hogy lányom ez már túl kirívó, addig ő se mondja meg nekem két hónap után, hogy ne vegyem fel ezt a pólót, mert az kirívó. Ha apám nem szól rám... Meg, hogy ne tegyek fel facebookra egy képet, mert az már... minden határon... meg hát ilyenek. Szóval ilyen triviális esetek. Tehát ha nekem most a saját családom nem szól bele, akkor úgy gondolom, hogy neki ehhez semmi köze. Tehát amíg nem vagyunk házasok, addig nem szólhat bele...” (M. 21 éves)

A kérdések közt szerepelt az is, hogy „Eljár-e szórakozni?” és „Szokott-e férfi kíséret nélkül elmenni otthonról?”. 11 fő mondta, hogy igen, eljár szórakozni (sok esetben családi rendezvényekről van szó), 9 fő pedig, hogy egyáltalán nem. Az utóbbi kérdésre pedig 5-en válaszoltak egyértelműen nemmel, amely válaszok üzenetét az alábbi kiemelt idézetek szemléltetnek:

„-Egyedül nem mehetek sehova...” (M.18 éves)

„-Nálunk nem szoktak elmenni a lányok úgy egyedül. Hát én már 13 évesen már az utcára sem nagyon mehetek ki, mert ellopnak a mi cigányaink...” (Zs. 13 éves)

Az interjú végén, az ún. Záró kérdéskörben pedig az esélyegyenlőségről, roma női létről kérdeztük meg a cigány nőket. Igazán elgondolkodtatóak az utolsó kérdésre kapott válaszok, amelyeket arra a kérdésre kaptunk, hogy: „Ha üzenhetne, akkor mit üzenne a jövő generációjában felnövő cigánylányoknak?”

Ezekből a válaszokból kiemelt idézetek:

„Hogy ne menjenek korán férjhez 14 évesen. Tanuljanak...” (G. 32 éves)

„Azt, hogy merjenek kitörni otthonról, és tanuljanak tovább... menjenek kollégiumba...mert nem feltétlenül lesznek szabadok, ha otthon maradnak...” (G. 25 éves)

„- Szórakozzanak, éljenek, férjhez ne menjenek soha!” (M. 34 éves)

Következtetés és „megoldások”

A roma kultúra több szegmense a képmutatás kultúrájának tűnik. Festett díszletek mögött zajlik valójában, elidegenedve a mindennapos emberi vágyaktól, egy elvont és elavult hatalmi tradíció kedvéért. Nem biztos, hogy minden elemét őrizni és ápolni kellene, ahol az egyének, és nem csak a nők

képmutató gyakorlatra vannak kárhóztatva, ahol a valódi, hétköznapi igények és érzelmek, aspirációk csak ilyen képmutatások közepette valósulhatnak meg. Kétarcú kultúra ez. Van egyfelől a nyilvános arculata, és van a színpalak mögötti, ami hátat fordít a valódi tradíciónak, mert a posztmodern korban tartathatatlan gyakorlatot és igényeket vár el, ami a személyre nézve megalázó, és fenntart egy képmutató, hazug státuszt az egyén számára. Ez a képmutatás nem csak a nemi erkölccsel kapcsolatos, hanem a tradicionális roma kultúrák más szegmenseivel is. Úgy gondoljuk, hogy a nőkre vonatkozó tradíciókat el kell vetni a posztmodern korban, mert az semmilyen emberjogi szempontból nem igazolható és nem alapozható meg. Meglátásunk szerint sok roma nő mozgásteret a családi házra, a lakókörnyezetre koncentrálnak (házi munka, gyermeknevelés), míg a férfiak szabadon mozoghatnak a „gádzsók világában”. Egy tradicionális cigány családban élő nőt olyanná transzformálnak, amilyennek láttatni akarja a férfi dominancia. A fiúknak már kisgyerekkorban több mindent szabad, már 11-14 éves korukra megtanulják, hogy „hol a helyük a ranglétrán”. Viselkedésük, értékrendszerük már évszázadok óta, ahogy ők fogalmazzák: „- *Amióta a cigány az cigány.*” öröklődik generációkról generációra.

Véleményünk szerint megoldásokról nem nagyon beszélhetünk. Úgy gondoljuk, hogy csak egy felülről, kívülről érkező segítség hozna e téren bármiféle változást. A roma társadalom nem fogja tudni egyedül megoldani ezt a problémát. Az állami intézmények részéről több odafigyelést kellene biztosítani ezeknek a nőknek, illetve több interetnikus diskurzusra lenne szükség a médiában is. Beszélni kellene ezekről a köztünk élő hétköznapi „szenvedőkről”, és árnyalni az oly sokak által közkezdelt elromanticizált cigányképet roma honfitársainkról. Megoldások terén a gender-elmélet általános politikában való megvalósulása, a „gender-mainstreaming” lenne a fő idea, ami a nők és férfiak (nemek) közötti egyenlőség érvényesítésének gyakorlatát jelenti a politikában. Ez sajnos Magyarországon még nagyon gyerek cipőben jár, és eddig csak a civil szférában van relatíve jelen. A gyakorlatban a „gender-mainstreaming” stratégiai projektek lehetővé tennék, hogy az állami intézmények működése ne erősítse a nemek közötti egyenlőtlenégeket megszilárdulását, és szorgalmazná, hogy a társadalmi struktúrák képesek legyenek teret adni a nemek különbözőségének egyenlőtlenégeik nélkül.

Irodalomjegyzék

1. Huntington, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend alakulása, Európa Könyvkiadó Budapest, 1998
2. Heller Ágnes: az igazságosságon túl, Gondolat, Bp., 1990., 202. o.
3. Rao, Aparna: A nő a cigány kultúrában. Magyar Lettre Internationale, 1996 (21): 72-74.o.
4. Bakó Boglárka: Romlott nők és tiszta lányok - Egy dél-erdélyi roma közösség női normái. In.: Rubiconline. 2009/4 / : http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/romlott_nok_es_tizta_lanyok_egy_del_erdelyi_roma_kozosseg_noi_normai/ 2015.04.29-én
6. Vidovics Renáta: Bari shej- Nagylány.
In: RomaPage: <http://www.romapage.hu/article86-Bari-shej-Nagylany.2015.04.29-en>

Double oppression of romani women in Hungary in everyday life

Andrea Demsa

University of Szeged Faculty of Health Sciences and Social Studies
Department of Community and Social Studies

Third year social worker student
e-mail: demsaandi@hotmail.com

Keywords: romani women, double oppression, double standard, gender, feminism, tradition, multiculturalism, equality, ethnic stereotypes

Summary

Introduction: We are living in democracy, which is different and better than dictatorship in the aspect, that it is based on freedoms, the notion that it should be made possible

for everyone to freely decide on what to do with his/her life until he/she is not harming others. We feel we need to address this matter because everyone, including romani women, has the right to unfold as a person for himself/herself, and not live strictly according to the traditional gender roles, and be judged by this, further strengthening the already significant ethnic stereotypes in connection with them.

Objectives: The objective of our research is to show that double oppression of women in the romani community exists, and it is a real problem worth discussing, which romani women are forced to face day by day. We are also researching which layer of the roma society is affected by this kind of oppression. The roma people are living in several societies (olah, beás, romungro, gábor gypsies, etc), too, they belong to several traditions, and live in social groups that are layered in themselves. In our research we would also like to reveal the connections which answer what are those gender specified processes, and traditional cultural mechanisms which lead to equality between man and woman in the romani ethnicity, with this creating that negative status, which is usually called „minority of minorities” and, in our opinion, is a very fitting use of terms in the case of romani women.

Methods: For the method of the research we chose interviewing people. We recorded the semi-structured interviews mainly in Kalocsa and Miske, where we asked romani women living in semi-segregation. In addition, we asked for the opinion of romani women studying in higher education and those who have diplomas. We recorded 20 interviews in total.

Results: Based on the analysis of our observations and the interviews we believe that we can talk about oppression arising from gender roles and limitation of freedom in the romani culture. In many romani communities the „protection” of young girls and women is particularly important, this cultural custom is more like a restriction however (i.e. they can't go to discos on their own; conservation of their virginity as a value worth protecting). Could be a parallel, analogy with the arab world, where in some layers of society there are still families in which the parents, mainly the father, decide who their daughter should marry.

Implications: The respondents are committed to their own culture. The extent of the examined oppression is dependant on the various roma groups. As an outside observer, we usually experienced that our interviewees don't see themselves oppressed from the outside. The reason for this is, we believe, first of all a certain level of education and knowledge is necessary for the so called gender consciousness, which is, according to our observations, lacking in women. Unfortunately even the first generation romani women romanticize their situation and identify with their oppressive culture. We can see from this as well how important a problem this is.
